

MAGNUS MAXIMUS ÎN SURSELE VREMII (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL IV-LEA)

Cornelia POPA-GORJANU*

Magnus Maximus in the Sources of the Time (Second Half of the Fourth Century)

Abstract. *The fourth century was important for the way in which some divisive figures were treated in order to disqualify them in the eyes of contemporaries and posterity. The term tyrannous was used in the fourth century to designate a political rival, an usurper. Lacking the honour of his name and the details that could identify him as a historical person, Maximus became a generic tyrant. This explains why Magnus Maximus's name almost always appears in historical sources alongside the appellation usurper and/or tyrant, as these titles became synonymous with an emperor who failed to maintain his power and was removed. Maximus' memory became an instrument in Theodosius' political purposes.*

Keywords: *Maximus, Theodosius, tyrant, usurper, Valentinian II, Roman Empire.*

Cuvinte-cheie: *Maximus, Theodosius, tiran, uzurpator, Valentinian al II-lea, Imperiul Roman.*

Istoria secolului al IV-lea este foarte importantă pentru transformările care au avut loc în Imperiul Roman târziu, din toate punctele de vedere, și care au influențat evoluția ulterioară a acestuia. În cazul de față ne referim în mod special la modalitățile de legitimitate sau de anularea confirmării prin descalificarea candidaților la funcția imperială. Starea haotică a succesiunii imperiale nu a putut fi oprită prin sistemul tetrarhiei introdus de Dioclețian și uzurparea a continuat să fie o problemă majoră pentru imperiu. Stephan Elbern scria că, spre deosebire de secolul al III-lea, în perioada romană târzie este greu de discutat dacă un împărat era legitim sau nu¹.

Atenția noastră s-a îndreptat atât asupra lui Maximus sau *Magnus Maximus* din vremea împăraților Theodosius I (379-395), Grațian (367-383) și Valentinian al II-lea (375-392), care a ajuns împărat între anii 383 și 388, iar apoi a fost condamnat ca uzurpator și tiran, cât și a modului în care acesta a fost perceput în sursele vremii.

În anul 381, Grațian a decis să mute reședința permanentă a împăratului din apus, de la Trier la Milan². Acest transfer în nordul Italiei, care i-a nemulțumit pe gali pentru că și-au pierdut accesul direct la Curte, s-a făcut pe

---

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România; e-mail: corneliapg@uab.ro.

¹ Omissi 2016, p. 39, nota 150.

² Decizia transferării la Milan l-a adus pe Grațian într-o regiune mult mai sensibilă din punct de vedere politic. Lipsit de experiență, a căzut rapid sub influența lui Ambrozie, episcopul Milanului. A anulat subvențiile imperiale pentru cultele tradiționale de stat romane și a mutat *Altarul Victoriei* pe care primul împărat *Augustus* îl ridicase în Senat pentru a comemora victoria sa decisivă de la Actium, locul de naștere al sistemului guvernamental imperial. Vezi Errington 2006, p. 31.

fondul creșterii nepopularității acestui împărat (de doar 24 de ani) în rândul principalelor unități militare din provincii. Mai grav a fost faptul că le-a neglijat, favorizând o mică trupă de arcași alani³. Zosimus scria că din acest motiv la începutul anului 383 a izbucnit o revoltă în Britania și trupele de acolo l-au aclamat *Augustus* pe comandantul lor, *Magnus Maximus*.

Din informațiile pe care sursele istorice le oferă, aflăm că acesta era spaniol de origine și că luptase alături de generalul Theodosius (cel Bătrân)⁴ în campania din Britania, probabil în anii 367-368, și în războiul împotriva lui Firmus (373-375)⁵. Istoricul roman Ammianus Marcellinus scria că Theodosius, care era la acea vreme șeful cavaleriei (*magister equitum*), a fost trimis împotriva lui Firmus, în urma problemelor apărute în provincia Mauritania Cesariensis. El i-a însărcinat pe Maximus și Gildas, fratele lui Firmus, să-l prindă pe Vincentius⁶. Și scriitorul păgân Zosimus amintea că Maximus luptase în Britania alături de Theodosius, fără să precizeze însă dacă era vorba de împărat sau de tatăl acestuia⁷. Așadar, Maximus a avut o carieră militară de excepție, cu o experiență câștigată prin participarea la multe campanii, cele din Africa și Britania fiind doar câteva despre care ne-au parvenit informații. Așa se explică și loialitatea soldaților săi care l-au proclamat împărat. În anul 383, având probabil funcția de *comes Britanniarum*⁸, se afla într-o regiune de graniță supusă în permanență atacurilor barbarilor și care depindea mult de abilitățile sale militare în lupta împotriva acestora.

Pacatus⁹ scria în panegiricul dedicat împăratului Theodosius, din anul 388, că Maximus era de origine spaniolă, dar de condiție umilă¹⁰ și că ar fi rudă

---

³ *Ibidem*. Se pare că era pasionat de tirul cu arcul.

⁴ Acesta a fost tatăl împăratului Theodosius. El s-a distins ca general în timpul împăratului Valentinian I (364-375) în campaniile militare din Britania, Moesia și Africa. A fost executat la Cartagina în 375/376 din ordinul împăratului Valentinian I sau Grațian din motive necunoscute. Fiul său, Theodosius, deși se făcuse remarcat în campania împotriva sarmaților din 374 s-a retras după moartea tatălui său, acasă, în Spania. Grațian, în urma dezastrului de la Adrianopole (astăzi Edirne, Turcia), având nevoie în calitate de coleg la guvernare de un general experimentat, l-a rechemat și, la 19 ianuarie 379, l-a proclamat *Augustus* în localitatea Sirmium (astăzi Sremska Mitrovica, Serbia). Vezi Jones *et alii* 1971, p. 902-904.

⁵ Sogno 2006, p. 67.

⁶ Marcellinus 1982, p. 516.

⁷ Zosime 1979, p. 299.

⁸ Vezi Jones *et alii* 1971, p. 588.

⁹ Latinius Drepanius Pacatus a fost orator și poet galo-roman, cunoscut mai ales pentru panegiricul său adresat împăratului Theodosius I în 389, în care a lăudat înfrângerea uzurpatorului Maximus și ne-a oferit numeroase informații despre campania militară împotriva lui. Pentru mai multe informații despre Pacatus, vezi Turcan-Verkerk 2003.

¹⁰ *Panegyrici latini* 1874, p. 298-299. XXXI. *An sustinere te coram et solum oculorum tuorum ferre coniectum ille quondam domus tuae neglegentissimus vernula mensularumque servilium statarius lixa potuisset? Non statim totius subisset hominem praeteriti sui tuique reputatio? Non sibi ipse obiecisset te esse triumphalis viri filium, se patris incertum* (Pacatus 1987, p. 41).

cu acesta prin alianță¹¹. Tot el mai nota că fusese botezat de episcopul de Trier¹². Paulus Orosius, în istoria sa în șapte cărți împotriva păgânilor, l-a descris pe *Magnus Maximus* ca fiind „un om energetic, onorabil și demn de tron dacă nu ar fi ajuns la el prin uzurpare”¹³.

Motivele uzurpării sunt legate, în primul rând, de măsurile nepopulare luate de Grațian, dar probabil și de ambiția lui Maximus. În 383 împăratul se afla în campanie militară împotriva germanilor¹⁴. Zosimus a dat vina, în primul rând, pe sfetnicii împăratului care l-au încurajat să ia decizii greșite, cum a fost aceea de a angaja alani dezertori și de a-i „răsplăti generos cu daruri și sarcini importante”, în defavoarea celorlalți soldați¹⁵. Cea mai puternică reacție a venit din partea celor din Britania, descriși de Zosimus ca fiind mai „încăpățânați și mai violenți”¹⁶. Ei ar fi fost încurajați de Maximus să se revolte, deoarece acesta ar fi fost invidios pe împăratul Theodosius pentru că fusese recompensat cu tronul, pe când el nici măcar cu „o comandă respectabilă”¹⁷. Trupele sale l-au proclamat *Augustus* și l-au investit cu purpură și diademă. Scriitorul din secolul al IX-lea, Nennius, în lucrarea sa *Historia Brittonum*, menționa că „în timp ce Grațian deținea stăpânirea asupra întregii lumi, Maximus a fost numit împărat în Britania printr-o revoltă a soldaților”¹⁸. Orosius preciza că acest lucru s-a petrecut aproape împotriva voinței sale¹⁹, iar Sulpicius Severus nota mulțumit că „sosise vestea fericită că Maximus a preluat puterea în Britania și că va ajunge în Galia”²⁰.

Alte izvoare nu pomenesc nimic despre revoltă, ci doar menționează că Maximus deținea controlul asupra Galiei. Este posibil ca acolo să fi fost primit cu brațele deschise, fiind considerat un conducător care promitea o rezistență mai viguroasă în fața invadatorilor barbari. Joachim Szidat este de părere că Galia a ales adesea să acționeze independent de guvernul central atunci când

---

¹¹ *Panegyrici latini* 1874, p. 292. *XXIV. Nolo tamen usquequaque miserorum uel factum onerare uel fatum, qui, dum carnifici purpurato tua se et affinitate et fauore iactanti infeliciter credunt, grauissimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium.* Vezi și ediția în limba engleză, Pacatus 1987, p. 36 și Jones *et alii* 1971, p. 588.

¹² Pacatus 1987, p. 8. În sursele folosite se utilizează expresia religia catolică pentru a desemna creștinismul oficial recunoscut, spre deosebire de formele de creștinism declarate eretice, ca arianismul, de exemplu. Termenul *Katolikos* (καθολικός) derivă din limba greacă și înseamnă universal.

¹³ Orosius 1964, p. 342. Paulus Orosius (385-420) a fost istoric creștin și teolog și a scris *Historiarum adversus paganos libri VII.*

¹⁴ Sozomen 1897, p. 286.

¹⁵ McEvoy afirmă că recrutarea trupelor alane ar fi putut semnifica intenția lui Grațian de a începe să construiască o armată mai loială lui și să-și reducă dependența de trupele din Galia (McEvoy 2013, p. 84-85).

¹⁶ Zosime 1979, p. 86.

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ Wade-Evans 1938, p. 51.

¹⁹ Orosius 1964, p. 342.

²⁰ Sulpice 1999, p. 341.

simțea că interesele sale nu erau îndeplinite în mod corespunzător²¹. Relația provinciei cu împărații, în contextul domniei imperiale comune care a caracterizat secolul al IV-lea, a fost întotdeauna dublă. Pe de o parte era o relație cu conducătorul direct responsabil pentru Galia, pe de altă parte exista o legătură obligatorie cu colegii acestuia din restul imperiului, adică cu ceilalți împărați. Aceștia din urmă aveau o importanță decisivă pentru poziția împăratului în Galia pentru că legitimitatea depindea, în mare măsură, de recunoașterea din partea celorlalți. Fiecare conducător/împărat din Galia căuta această legitimitate și, desigur, fiecare uzurpator care reușea să se mențină la putere suficient timp pentru a o obține²².

Când Maximus a trecut în Galia trupele staționate acolo i s-au alăturat, iar când împăratul Grațian a încercat să-l înlăture, a fost ucis și drepturile i-au fost uzurpate. Maximus a devenit uzurpatorul și ucigașul împăratului, o greșală care-i va aduce în final sfârșitul, așa cum prevestea cu regret și Orosius²³.

Magnus Maximus nu a fost primul care a uzurpat tronul sau a fost aclamat de armată împărat. Secolul al IV-lea a fost marcat de astfel de uzurpări începând chiar cu Constantin I. Și Theodosius se pare că a procedat la fel în anul 378 când a fost chemat de Grațian să-l ajute împotriva sarmaților și goților²⁴. Era firesc ca soldații, după pierderea unui împărat și amenințați de triburile goților care devastau teritoriile de la sud de Dunăre, să-l aclame pe unul dintre generalii lor drept *Augustus*. De exemplu, Theodosius și-a marcat sărbătoarea ascensiunii sale la 17 ianuarie, ziua în care fusese aclamat împărat de soldații săi la Sirmium și în prezența lui Grațian²⁵. De fapt, Theodosius fusese chemat de Grațian să-l ajute împotriva barbarilor pentru că îl considera cel mai capabil. Theodosius a profitat de vidul de putere (împăratul Valens murise la începutul lunii august 378 în confruntarea de la Adrianopole) și, după câteva reușite militare, a fost proclamat împărat de armată, forțând decizia lui Grațian de a-l asocia la guvernare. Maximus, poate nemulțumit pe de o parte de poziția sa și de răsplata primită pentru serviciile aduse, iar pe de altă parte de maniera defectuoasă în care era guvernată partea de apus a imperiului, a acceptat cu ușurință aclamarea sa ca *Augustus* de propriile trupe și a preluat controlul. Cu siguranță se considera mult mai capabil decât tânărul

---

²¹ Szidat 2015, p. 120. Prin Galia se înțelege *diocesis Galliarum* și *diocesis Viennensis*, nu prefectura galică (*praefectura praetorio Galliarum*) în întregime, care includea Britania, Spania și Mauretania Tingitania. Soarta prefecturii nu a fost aceeași cu a Galiei. Termenul Gallia era folosit în secolul al IV-lea în mod normal în acest sens și de obicei la plural. Cu toate acestea, pluralul poate indica uneori teritoriul prefecturii.

²² *Ibidem*.

²³ Vezi nota 13.

²⁴ Vezi Omissi 2018, p. 260-261. După victoria împotriva sarmaților, soldații l-au aclamat pe Theodosius împărat.

²⁵ *Ibidem*.

Grațian și probabil aceeași părere o aveau și soldații, pentru că treptat mare parte din armata cu care tânărul împărat venise în Galia a trecut de partea lui.

După aflarea veștii că Maximus ajunsese în Galia, trupele staționate acolo i s-au alăturat imediat. Grațian s-a grăbit să înăbușe revolta și să-l prindă pe uzurpator și cu restul trupelor pe care le mai avea s-a pregătit de luptă. Zosimus scria că după cinci zile în care cele două tabere au stat față în față în apropiere de Paris, dar fără să se angajeze în luptă, treptat trupele împăratului au dezertat trecând de partea lui Maximus²⁶. Atunci împăratul a fugit, însoțit de 300 de călăreți, dar a fost prins lângă Lyon²⁷ și, conform celor scrise de Sozomen, a fost ucis de Ardagastes, *magister equitum* și omul de încredere al lui Maximus²⁸. Rufinus a numit uciderea lui Grațian „un act de trădare din partea propriului său popor, mai degrabă decât o lovitură inamică”²⁹, iar Nennius ne informează că împăratul a fost înfrânt la Paris prin trădarea lui Meroblaudes, *magistrum militum* – comandantul cavaleriei acestuia, și fugind la Lyon, a fost capturat și ucis³⁰. Corpul său nu a fost înmormântat, ci a fost păstrat de Maximus pentru valoarea sa diplomatică³¹.

După înlăturarea lui Grațian, *Magnus Maximus* s-a stabilit la Trier, acolo unde fusese curtea imperială până în anul 381³². Suplicius Severus relatează că atunci când a ajuns la Trier, Maximus „și-a făcut o intrare triumfătoare” și că nimeni nu i s-a împotrivit³³, iar Nennius ne informează că la scurt timp el l-a numit pe fiul său, Victor, *comes* și partener la guvernare³⁴.

După stabilirea lui Maximus ca împărat la Trier nu au existat repercusiuni împotriva susținătorilor lui Grațian, în afară de câteva persoane care și-au pierdut funcțiile și unele prea vocale care erau să-și piardă viața³⁵.

La moartea lui Grațian, curtea italiană a fost preluată de Valentinian al II-lea, în vârstă de doisprezece ani, și de mama sa, Iustina. Maximus a dorit să

---

²⁶ Zosime 1979, p. 87.

²⁷ Zosimus face o confuzie când spune că Grațian a fugit îndreptându-se spre Raetia, Noricum, Panonia și Mesia Superioară și că Andragathius l-ar fi prins în timp ce încerca să traverseze podul la Singidunum (astăzi Belgrad), mult prea departe de Galia. Vezi Zosime 1979, p. 300-301.

²⁸ Sozomen scria că Grațian a fost ucis de Andragathius, care era și căpitan al gărzii lui Maximus. Vezi Sozomen 1897, p. 287; Zosime 1979, p. 87; Aurelius Victor 1993, p. 174. Socrate Scolasticul relatează că Andragathius l-a atras într-o capcană, a trimis o trăsură în care s-a ascuns, dar a răspândit zvonul că în ea s-ar fi aflat împărăteasa, soția sa. Împăratul, proaspăt căsătorit și curios, s-a apropiat și a fost prins. Vezi Socrate 2016, p. 201-202; Sozomen 1897, p. 287.

²⁹ Rufinus 2016, p. 254-255.

³⁰ Wade-Evans 1938, p. 51.

³¹ Matthews 1975, p. 173.

³² Împăratul Valentinian I își stabilise curtea la Trier în anul 367. Vezi McEvoy 2013, p. 106.

³³ Sulpice 1999, p. 341.

³⁴ Wade-Evans 1938, p. 51.

³⁵ Matthews 1975, p. 174. Este vorba de un *praeses*, Leucadius, și un *comes*, Narses, care au fost în pericol din cauza apărării „excesiv de zeloase” a intereselor lui Grațian. Aceștia au fost salvați prin intervenția la curtea lui Maximus a episcopului Martin de Tours.

stabilească legături diplomatice cu cei doi împărați legitimi, Theodosius și Valentinian al II-lea. Zosimus scria că acesta a trimis o ambasadă la Constantinopol împăratului Theodosius prin care își mărturisea dorința de a menține pacea și promitea o colaborare sinceră împotriva dușmanilor imperiului. Probabil a încercat să afle, prin răspunsul pe care urma să-l primească, care era atitudinea împăratului față de ceea ce făcuse în Galia și dacă îi recunoștea statutul de împărat și stăpân al teritoriilor uzurpate de la Grațian. El mai declara că, în cazul în care răspunsul ar fi fost negativ, s-ar fi iscat „dușmănie și război”³⁶. Răspunsul lui Theodosius nu a fost clar, după cum aflăm de la Socrate Scolasticul care menționa în istoria sa că împăratul, de teamă ca uzurpatorul să nu-l ucidă și pe copilul împărat³⁷, „s-a ridicat împotriva lui cu o puternică armată”³⁸, dar pentru că nu mai oferă și alte detalii (și nici alte surse nu fac referire la acest demers), bănuim că a fost doar o inițiativă. Conform surselor se știe că împăratul Theodosius a fost preocupat, până în 387, de tratativele cu regele Persiei pentru împărțirea Armeniei și asigurarea graniței din răsărit, iar în anul 386 s-a confruntat cu o invazie a goșilor care amenințau întreruperea comunicațiilor dintre cele două părți ale imperiului³⁹. Totuși, Zosimus ne informează că acesta l-a considerat demn „să împărtășească cu el statuile și titlurile sale imperiale” și i-ar fi poruncit în anul 386 lui Cynegius, prefectul Pretoriului, care fusese trimis în Egipt pentru a pune în practică politica religioasă a împăratului, adică închiderea templelor și interzicerea cultului zeilor, să așeze în public statuile lui Maximus alături de ale lui și să-l prezinte peste tot coîmpărat, coleg la guvernare⁴⁰. Maximus trebuia convins de gândurile bune ale împăratului, deși, scria Zosimus, acestea erau doar „praf în ochi” pentru ca Theodosius să mai tragă de timp, să se pregătească de război și să-l atace pe uzurpator⁴¹.

Cu Curtea din Milan Maximus a avut relații mai complicate. Istoricul Adrastos Omissi afirma că noul împărat purta în mod evident o dușmănie deosebită față de Valentinian al II-lea și protectorii acestuia și îl vedea pe acesta un împărat-marionetă la mila curtenilor săi⁴². John Matthews este de

---

³⁶ Zosime 1979, p. 87.

³⁷ După moartea lui Grațian, fratele său mai mic, Valentinian, în vârstă de 12 ani, a preluat prerogativele guvernării.

³⁸ Socrate 2016, p. 202. Themistius nu menționează vreo inițiativă imediată organizată de împărat împotriva lui Maximus.

³⁹ Matthews 1975, p. 178-179.

⁴⁰ Zosime 1979, p. 87.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Se pare că Maximus l-a executat sau l-a forțat să se sinucidă pe generalul Merobaudes, în ciuda faptului că acesta l-a ajutat să obțină avantajul în fața lui Grațian, trecând cu trupele sale de partea uzurpatorului. Merobaudes jucase un rol esențial în proclamarea copilului Valentinian al II-lea *Augustus*, care avea doar patru ani. Vezi Omissi 2018, p. 265. Despre modul în care grupuri influente s-au implicat în susținerea celor doi frați vitregi, Grațian și Valentinian al II-lea (cel Tânăr), vezi McEvoy 2013, p. 48-70.

păreră că poate cel mai convingător motiv al răzvrătirii lui Maximus a fost pur și simplu dorința de a restabili, în locul domniei unui copil, un regim militar viguros după stilul împăratului Valentinian I cel Bătrân, în timpul căruia, el și Theodosius, își începuseră fiecare cariera militară⁴³.

În toamna anului 383 comesul Victor a fost trimis la Milan pentru a oferi pacea în condiții care implicau supunerea lui Valentinian al II-lea supravegherii personale a lui Maximus la Trier și cererea ca negocierile să se realizeze printr-o întâlnire față în față. De un real ajutor în a înțelege demersurile care s-au făcut între cele două curți imperiale este corespondența păstrată a episcopului Milanului, Ambrozie. Într-una dintre scrisorile trimise de Ambrozie lui Valentinian al II-lea, episcopul relatează cu amănunte discuția purtată cu Maximus în timpul celei de-a doua solii⁴⁴, căci din conținutul acesteia înțelegem că au fost două intervenții personale în numele împăratului. Prima ar fi avut loc imediat după moartea lui Grațian, în toamna anului 383, pentru că episcopul îi reproșează lui Maximus că refuzase ca rămășițele acestuia să fie trimise familiei pentru funerarii și că s-ar teme de el chiar mort fiind⁴⁵. Episcopul pomenea de o întâlnire pe care o avusese cu comesul Victor lângă Moguntiacum/Mainz, pe Rin, dar și de Bauto, trimis de Valentinian al II-lea la Trier, și care „s-a arătat credincios împăratului său”⁴⁶.

Scopul soliei lui Ambrozie era de a cere pace și de a-l convinge pe Maximus să nu atace Italia. Dacă la prima solie Ambrozie i se adresase lui Maximus ca unuia „mai mic”, acum i se adresa ca unui egal, adică ca unui împărat recunoscut dar „în binele lui Dumnezeu care îi păzește lui Valentinian domnia încredințată”, altfel spus reprezentând interesele acestuia. Aflăm că Maximus, în primele negocieri, probabil din toamna anului 383, i-a cerut lui Valentinian să vină personal la el „ca fiul la tatăl său”, dar că Ambrozie s-ar fi împotrivit pe motiv că o călătorie în condiții vitrege de iarnă i-ar fi putut afecta sănătatea copilului împărat⁴⁷.

Scrisoarea cuprinde mai multe reproșuri pe care episcopul Milanului le-ar fi făcut lui Maximus, că în timp ce amenința cu pătrunderea în Italia, tânărul împărat lupta împotriva „hunilor și alanilor care se apropiau de Galia” pentru apărarea teritoriilor ocupate de acesta sau că, „în vreme ce ținea în loc armata romană, el lupta împotriva dușmanilor din ambele părți, în mijlocul

---

⁴³ Matthews 1975, p. 175.

⁴⁴ Vezi Ambrozie 1994, scrisoarea XXIV, p. 135-138. Aceasta este un raport amănunțit al întâlnirii și care cuprinde dialogul purtat cu Maximus. Ambrozie face referire la o întâlnire anterioară a celor doi, probabil imediat după uciderea lui Grațian când fusese trimis de Valentinian al II-lea să negocieze o înțelegere.

⁴⁵ „[...] refuzi rămășițele pământestești ale celui pe care erai dator să nu-l ucizi”. Vezi Ambrozie 1994, p. 138.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 136.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 137. Ambrozie se justifică că nu face decât să urmeze poruncile divine care spun „faceți dreptate orfanului [...]” (Isaia 1,17).

Imperiului Roman” sau că Valentinian al II-lea ar fi cumpărat cu aurul lui pacea pentru el⁴⁸.

Maximus, după ce s-a stabilit la Trier, a început să guverneze ca și cum avea toate drepturile să o facă. Sozomen considera doar de fațadă aceste „încercări” de dreaptă guvernare prin care se străduia să convingă că puterea suverană îi era dată prin autoritatea legilor și prin „voia popoarelor” și fără ca el să fi întrebuințat violența pentru a o obține, „[...] cu scop de a risipi bănuielile ce putea să aibă că el aspira la tiranie [...]”⁴⁹. Interesant este faptul că s-au păstrat două scrisori redactate în numele lui Maximus și semnate de el. Una a fost trimisă lui Valentinian al II-lea împotriva arienilor și maniheilor⁵⁰, iar cealaltă episcopului Romei⁵¹. În prima, Maximus îl anunța pe împărat că auzise de măsurile luate în favoarea arienilor, de persecutarea clerului și de noile edicte împotriva Bisericii. Teodoret al Cirului ne explică că Maximus auzise de disputa dintre Valentinian al II-lea, instigat de mama sa, Iustina, care era ariană, și episcopul Milanului, Ambrozie, care încercase să-l corecteze pe acesta în privința dogmelor⁵². Teodoret scria că Maximus i-a cerut copilului-împărat printr-o scrisoare să „curme războiul împotriva dreptei credințe” și „să nu părăsească dreapta credință părintească”, amenințând chiar cu războiul dacă acesta nu ar fi renunțat la demersurile sale⁵³. În scrisoarea păstrată, Maximus îi atrăgea atenția că tatăl său, împăratul Valentinian I, a domnit „cu încredere sub această credință” și că acele persoane pe care el le persecuta fuseseră episcopi și pe vremea aceluia⁵⁴. Cu alte cuvinte nu avea niciun motiv să schimbe ordinea firească a lucrurilor, statornicită, și dacă continua măsurile luate acestea vor crea mari nemulțumiri în întreg imperiul. Maximus îl sfătuia să se abțină și să nu răstoarne lucrurile, ci, mai degrabă, să-i aducă pe arieni la credință „să-și schimbe eroarea prin adevărata credință” decât să corupă ce era corect⁵⁵. Teodoret al Cirului scria că Valentinian al II-lea nu a renunțat la politica sa religioasă și de aceea Maximus ar fi început războiul trecând în Italia și că de aceea copilul împărat, împreună cu mama sa, au fugit în Illyricum⁵⁶. Împăratul Teodosius a reacționat și el, ceva mai târziu, scriindu-i că „nu

---

⁴⁸ Ambrozie 1994, p. 137.

⁴⁹ Sozomen 1897, p. 286.

⁵⁰ Omissi 2022, p. 39-43.

⁵¹ *Ibidem*, p. 43-45.

⁵² Tânărul Valentinian al II-lea, încurajat de mama sa, ar fi încercat să-l convingă pe Ambrozie să susțină arianismul și prin el să-i atragă și pe alții. Când Ambrozie a încercat să-i arate cât de greșită era doctrina arianismului, Valentinian al II-lea s-a supărat și a încercat să-l amenințe fără rezultat, prin prezența soldaților în jurul bisericii în care se afla episcopul. Vezi Teodoret 1995, p. 218.

⁵³ Teodoret 1995, p. 218.

⁵⁴ Omissi 2022, p. 42-43. Valentinian I a refuzat să mai folosească titlul de *Pontifex Maximus* din 375 și a rupt orice legătură cu păgânismul, convins tocmai de Ambrozie.

⁵⁵ Omissi 2022, p. 44.

⁵⁶ Teodoret 1995, p. 218.

trebuie să se mire dacă lui i s-a produs frică, iar tiranului i s-a mărit puterea, căci el [Valentinian al II-lea] a luptat contra dreptei credințe, pe când tiranul a ajutat-o”⁵⁷.

Cea de-a doua scrisoare a fost trimisă lui Siricius, episcop al Romei între anii 384 și 399. Maximus îl informa despre o anchetă pe care o făcuse cu privire la un anume Agroecius care era acuzat că devenise pe nedrept preot. Pentru rezolvarea acestui caz, împăratul promitea că va convoacă un consiliu (*conventus*) al episcopilor „Galiilor sau a celor cinci provincii”⁵⁸. În a doua jumătate a scrisorii, Maximus a trecut la probleme pe care dorea să le împărtășească, despre eforturile sale de a curăța Biserica căci descoperise „unele lucruri marcate și pângărite de pata celor răi” și de a păstra nealterată religia⁵⁹. La final promitea că va trimite informații cu înregistrările scrise din procesul public al unor „manihei”⁶⁰. După opinia lui Adrastus Omissi, împăratul se referea la procesul și execuția lui Priscillian, episcop de Avila, împreună cu câțiva din adepții săi⁶¹. Maximus, sosind la Trier spre sfârșitul anului 383, a fost abordat pentru a soluționa disputa din ce în ce mai complexă referitoare la Priscillian și a adepților săi. Suplicius Severus ne informează că imediat după preluarea puterii, Ithacius l-a acuzat pe Priscillian și pe adepții acestuia în fața lui Maximus⁶². Printr-o scrisoare adresată prefectului Galiei și vicarului de Spania, acesta a ordonat un conciliu la Bordeaux, care a avut loc probabil la începutul anului 384. După ce Instantius a fost detronat, Priscillian a apelat direct la Maximus care a decis să instituie un proces civil pentru acesta și pentru adepții săi. Suplicius scria că episcopul Martin din Tours a reușit să amâne judecata atât timp cât el a rămas la Trier⁶³. Odată ce a plecat, Maximus a fost convins să redeschidă procedurile și Priscillian a fost condamnat pentru vrăjitorie și, cu aprobarea împăratului, a fost executat⁶⁴.

---

⁵⁷ *Ibidem*, p. 219.

⁵⁸ Omissi 2022, p. 43-44.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 45.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 44-45.

⁶¹ *Ibidem*, p. 17-18. Priscillian a început să predice în ținuturile natale din Spania un ascetism strict și o teologie radicală. Mișcarea sa, care a atras un număr mare de adepți, a fost privită cu suspiciune de către autoritatea bisericească. Faptul că se implica în practici magice și că multe dintre învățăturile sale semănau cu cele ale maniheilor, au dus la judecarea și condamnarea unora dintre învățăturile lui Priscillian la Conciliul de la Saragossa din anul 380. În același an, prin intervenția a doi episcopi, Instantius și Salvianus, a fost hirotonit episcop, ceea ce a dus imediat la contestarea acestei consacrări. Hydatius, episcop de Cordoba, a obținut un rescript imperial de la împăratul Grațian prin care se dispunea expulzarea celor condamnați la Saragossa. Priscillian, Instantius și Salvianus au călătorit în Italia pentru a apela la Damasus, episcop al Romei între anii 366 și 384, dar acesta nu i-a primit și, când s-au întors pe la Milan, nici episcopul Ambrozio nu a acceptat să-i primească în audiență. Vezi și Pacatus 1987, p. 8.

⁶² Sulpice 1999, p. 341.

⁶³ Martin obținuse de la Maximus angajamentul că „nimic sângeros ar fi decis împotriva acuzaților”. Vezi Sulpice 1999, p. 343.

⁶⁴ *Ibidem*.

Împăratul Theodosius a întârziat câțiva ani campania de pedepsire a lui Maximus, timp în care situația acestuia se întărise în provinciile din apusul imperiului, dar probabil că toată lumea era mulțumită să aibă, în sfârșit, un împărat matur și capabil. Ca urmare, *Magnus* Maximus, încrezător în aspirațiile sale, a considerat că ar putea să preia și teritoriile care îi reveniseră lui Valentinian al II-lea, că merita mai mult decât provinciile pe care deja le stăpânea și a plănuit să cucerească și partea acestuia⁶⁵. La început, traversarea armatelor în Italia a fost o problemă. De altfel, Zosimus ne spune că acesta ar fi fost motivul pentru care Maximus ar fi amânat campania. Ocazia s-a ivit când Valentinian al II-lea i-a trimis o nouă solie, condusă de un apropiat al său, Domninus, care trebuia să ceară garanții de pace din partea lui Maximus și promisiunea că nu va ataca Italia. Zosimus descrie modul în care Maximus l-a „cucerit” pe Domninus cu cadouri și l-a convins să accepte ca o parte din armata lui să-l însoțească la întoarcere pentru a-l apăra de eventualele atacuri ale barbarilor⁶⁶. În anul 387 profitând de slăbiciunea lui Valentinian al II-lea, Maximus a trecut în Italia, iar împăratul și Curtea sa s-au refugiat la Thesalonic⁶⁷.

După ce s-a instalat la Milan, Maximus a continuat firesc să se ocupe de treburile statului, de exemplu prefectul Valerius Pinianus a fost înlocuit cu Iulianus Rusticus. În ianuarie 388, Symmachus⁶⁸, acționând ca reprezentant senatorial, a călătorit la Milan pentru a rosti un panegiric, *Panegyricus in Maximum*, și care i-a cauzat multe probleme după moartea acestuia⁶⁹. Din păcate pentru Symmachus, controlul lui Maximus asupra Italiei a fost de scurtă durată și după ce acesta a fost ucis el a căzut în dizgrație. Cu siguranță, Symmachus a încercat să influențeze politica noului împărat astfel încât aceasta să fie favorabilă Senatului. Istoricii au încercat să găsească un răspuns plauzibil la întrebările de ce Symmachus l-a susținut pe Maximus și dacă acesta a reprezentat poziția întregului Senat roman sau pe cea a unei facțiuni din cadrul aceluia organism? Unii consideră că Symmachus a reprezentat facțiunea păgână din Senat, în jurul căreia celelalte „minorități religioase s-au coalizat” în sprijinul lui Maximus și în opoziție cu facțiunea catolică condusă de Ambrozie și Petronius Probus și aliniată cu Valentinian al II-lea⁷⁰. Dar acest

---

⁶⁵ „[...] să-l elibereze pe tânărul Valentinian, dacă ar putea, de tot imperiul său”. Vezi Zosime 1979, p. 309.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Sozomen ne spune că Valentinian al II-lea a luat semnele și podoabele imperiului și a fugit la Thesalonic cu mama sa și cu Probus, prefectul Pretorului. Vezi Sozomen 1897, p. 287.

⁶⁸ Quintus Aurelius Memmius Eusebius Symmachus (345-402) a fost om de stat – proconsul al Africii (373) și prefect al Romei (383-384), orator talentat, scriitor și oponent al creștinismului.

⁶⁹ Acel panegiric nu s-a păstrat, dar istoricul Socrate Scolasticul relatează că Symmachus fusese acuzat „ca de o crimă de stat” pentru că compusese o cuvântare de laudă lui Maximus și că „spre a scăpa de moarte se refugie într-o biserică” și că la rugămintele lui Leontie, episcopul novațienilor din Roma, împăratul Theodosius l-a grațiat. Vezi Socrate 2016, p. 203.

⁷⁰ Sogno 2006, p. 67.

lucru nu este în întregime convingător dacă ne gândim la reacția pe care Maximus a avut-o față de încercările lui Valentinian al II-lea și ale Iustinei de a adopta arianismul. Având în vedere succesul lui Maximus și controlul său asupra Italiei, s-a emis ipoteza că Symmachus și Senatul nu au avut altă opțiune decât să-l sprijine pe uzurpator. Cristiana Sogno ne oferă o altă perspectivă interesantă. Ea insistă asupra circumstanțelor în care lui Symmachus i s-a cerut să rostească panegiricul și face o comparație între situația lui în 368, când prefectul de atunci, Vettius Agorius Praetextatus, i-a încredințat prima ambasadă la curte pentru a rosti un panegiric în onoarea împăratului Valentinian I⁷¹, și, respectiv, în 387, când Sextius Rusticus Julianus, un prieten vechi dar influent, i-a cerut această misiune. Văzută în această lumină, implicarea lui Symmachus pare mai mult o consecință a unei prietenii și a unor obligații față de aceasta⁷². De altfel, el se plângea într-o scrisoare către Nicomachus Flavianus că în timpul prezenței lui Maximus la Milan a suferit pe nedrept, iar oamenii săi au fost amendați la instigarea lui Marcellinus, fratele împăratului, lucru pe care l-ar fi menționat și în „panegiricul cu scuze” adresat mai târziu lui Theodosius⁷³.

Revenind la nouă situație creată de pătrunderea uzurpatorului în Italia, Zosimus scria că nici în această situație Theodosius nu a reacționat imediat, scriitorul dând vina pe „slăbiciunea sa naturală și a modului său de viață neglijent”⁷⁴. Mai întâi, împăratul, conștient fiind de urmările negative pe care le-ar fi adus izbucnirea un război civil în imperiu, a preferat să negocieze. De aceea, pentru menținerea păcii el a fost de acord cu o nouă negociere, considerând că dacă Maximus ar fi returnat teritoriile uzurpate de la Valentinian al II-lea și ar fi menținut pacea, ar fi acceptat împărțirea puterii la trei conform obiceiului⁷⁵. Dacă Maximus refuza propunerea din cauza lăcomiei, ar fi încetat negocierile și ar fi declarat singur război⁷⁶, iar Theodosius rămânea cu satisfacția că nu ar fi fost el cel care începea conflictul. Dar situația s-a schimbat înainte ca Maximus să decidă. Iustina, mama împăratului Valentinian al II-lea, a intervenit și l-a convins pe Theodosius să nu mai aștepte răspunsul. Aceasta dorea răzbunarea morții lui Grațian și recuperarea patrimoniului familiei și pentru aceasta a profitat de slăbiciunea lui Theodosius pentru fiica ei, frumoasa Galla, promițându-i mâna tinerei dacă va

---

⁷¹ Vezi Omissi 2018, p. 235.

⁷² Sogno 2006, p. 68-69.

⁷³ Symmachi 1883, p. 52, ep. 31. *Non puto enim causae meae bonis temporibus condicionem futuram, quae sub tyranno fuit, cuius litteris ad Marcellini suggestionem datis homines meos scis esse multatos. Quod in panegyrici defensione non tacui.* Din păcate, panegiricul de care pomenește în scrisoare, pe care l-a scris în apărarea sa împăratului Theodosius, nu s-a păstrat. Și Socrate menționa că Symmachus a compus o apologie spre lauda împăratului. Vezi Socrate 2016, p. 204.

⁷⁴ Zosime 1979, p. 212.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Ibidem.*

porni războiul. Împăratul „mânat de pasiunea pentru această femeie, a asigurat armata cu o creștere a proviziilor și tot din necesitate a corectat alte exemple de neglijență [...]”⁷⁷, l-a numit pe Promotus comandantul cavaleriei, iar pe Timasius la conducerea trupelor de *fantassin*⁷⁸. Orosius scria că Theodosius, deși avea o armată mai puțin dotată ca a lui Maximus, a pornit războiul împotriva acestuia cu nădejdea în Dumnezeu „superior lui numai prin credință, căci era mult inferior în ce privește echipamentul de război”, subliniind ajutorul divin pe care îl primeau cei credincioși și drepti indiferent de resursele militare pe care le dețineau⁷⁹.

Sfârșitul acestui război civil, am putea spune că s-a derulat foarte rapid și oarecum simplu. Valentinian al II-lea și mama sa au fost trimiși pe mare înapoi în Italia, în timp ce armata principală, condusă de Theodosius, a mărșăluit spre vest prin Iliria⁸⁰. După două înfrângeri în Panonia, sprijinul lui Maximus s-a prăbușit. Zosimus scria că acesta l-a numit pe Andragathius comandantul armatei sale. Deși fuseseră fortificate și asigurate, cu un număr mare de soldați, toate căile de acces prin Alpi și peste râuri și chiar plănuse o expediție navală, Maximus a abandonat toate trecătorile. Astfel, Theodosius nu a întâmpinat nicio rezistență ajungând rapid și ușor la Aquileia. Maximus a fost prins „a fost dat jos de pe tron în timp ce distribuia bani soldaților săi, dezbrăcat de hainele imperiale și dus la Theodosius”⁸¹. „Acest mare dușman care era un om crud și unul care impunea prin teroarea numelui său tribut și impozit triburilor germane foarte sălbatice”⁸², cum îl descria Orosius, a fost judecat și condamnat la moarte (28 august 388) pentru crimele sale împotriva statului roman⁸³.

După moartea uzurpatorului, împăratul l-a trimis pe Arbogastes să-l captureze pe Victor, fiul lui Maximus, și să-lucidă, în schimb mama și fiicele lui au fost tratate cu onoare⁸⁴. Andragathius, care încă aștepta ca Theodosius

---

⁷⁷ *Ibidem*, p. 313.

⁷⁸ Filostorgiu, în *Istoria Bisericească*, îi menționează ca generali pe Timasius, Rohomeris, Promotus și Arbogast. Vezi Filostorgiu 2012, p. 285.

⁷⁹ Orosius 1964, p. 344.

⁸⁰ Zosime 1979, p. 314.

⁸¹ *Ibidem*, p. 315. John Matthews a configurat etapele înaintării lui Theodosius cu ajutorul unor legi adresate prefectului său pretorian, Trifolius: la 30 aprilie 388 curtea se afla încă la Thesalonic, unde își petrecuse iarna, pregătită de marș; la 14 și 16 iunie este consemnată la Stobi, iar în 21 iunie la Scupi. După înfrângerea lui Maximus, împăratul a fost primit cu onoruri în Emona; la mijlocul lunii septembrie era în Aquileia, iar la 10 octombrie era la Milan. Se pare că a fost prima vizită a lui Theodosius în vest în aproape zece ani de domnie. Vezi Matthews 1975, p. 225.

⁸² Orosius 1964, p. 344.

⁸³ Filostorgiu 2012, p. 285. Sozomen scrie că „soldații lui Maximus l-au prins convinși cu bani sau de teamă pentru Theodosius și l-au ucis”. Vezi Sozomen 1897, p. 288.

⁸⁴ Ambrozie scria într-o scrisoare adresată împăratului Theodosius că „ai chemat din surghiun fiicele dușmanului tău, le-ai dat în grija unei rude, mamei dușmanului tău i-ai trimis bani de întreținere din vistieria ta”. Vezi Ambrozie 1994, p. 193 (scrisoarea 40); Matthews 1975, p. 225.

să lanseze un atac naval și patrula în apropierea strâmtorii din Marea Ionică, aflând despre moartea celor doi, s-a sinucis aruncându-se în mare⁸⁵.

După dispariția lui Maximus totul a revenit la cursul firesc al lucrurilor. Valentinian al II-lea a recâștigat „partea tatălui său din imperiu” și a fost trimis să reorganizeze Italia, Galia și „restul stăpânirii sale”⁸⁶, dar nu a rezistat presiunii guvernării pentru că s-a sinucis în mai 392.

Până la Maioran (457-461) în anul 460, Valentinian al II-lea a fost ultimul împărat considerat legitim care a mai ajuns în Galia⁸⁷. Această provincie a devenit tot mai puțin o parte importantă a jumătății de apus a imperiului, și-a pierdut statutul de reședință a împăraților și a rămas în urma Italiei în ceea ce privește importanța. Uzurparea lui *Magnus Maximus* a indicat o separare tot mai mare între nevoile și interesele armatei și provinciilor și cele ale Curții imperiale. Scriitorul Nennius declara că, după moartea „tiranului” Maximus, „domnia romanilor în Britania” s-a sfârșit, iar locuitorii „au trăit în frică timp de 40 de ani”⁸⁸.

Evenimentele din timpul domniei lui *Magnus Maximus* (383-388) au rămas destul de neclare, la fel și detaliile revoltei din 383. De exemplu, nu există dovezi care să indice numărul trupelor din Britania implicate în aceste evenimente. Odată aclamat *Augustus* și în Galia și stabilit la Trier, Maximus a început un joc politic foarte interesant prin care a încercat să demonstreze că își merita locul alături de ceilalți împărați aflați la guvernare și să fie recunoscut ca atare.

Confirmarea trebuia să vină din partea lui Theodosius căci pe Valentinian al II-lea îl considera neexperimentat și controlat de sfetnicii săi, fiind doar un copil. Inițial, Theodosius l-a recunoscut ca coleg la guvernare, iar poziția uzurpatorului a devenit puternică. Departe de a lăncezi în ilegalitate imperială, Maximus a fost acceptat în colegiul imperial. Theodosius s-a deranjat să-i ridice statui în Alexandria, probabil și în alte orașe din răsăritul imperiului, a pus să fie bătută monedă în numele lui în monetăria din Constantinopol⁸⁹ și a recunoscut pentru anul 386 consulatul candidatului lui Maximus, Flavius Evodius⁹⁰. Pe unele monede de aur (*solidus*) au fost reprezentați împreună (Maximus și Theodosius) așezați față în față pe un tron dublu, ținând împreună un glob, între ei, la picioare, aflându-se o ramură de palmier, iar deasupra era reprezentată, pe jumătate, figura Victoriei (**fig. 1**).

---

⁸⁵ Zosime 1979, p. 315.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Szidat 2015, p. 121.

⁸⁸ Wade-Evans 1938, p. 52.

⁸⁹ Vezi Doyen 2021, p. 22-24.

⁹⁰ *Ibidem*.

Fig. 1. *Solidus*. Pe avers bustul lui Magnus Maximus cu diademă, iar pe avers împărații Magnus Maximus și Theodosius I
(<https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=Magnus+Maximus>)

Înainte de invadarea Italiei din 387, Maximus conducea în mod legitim prefectura Galiilor, Valentinian al II-lea prefectura Italiei și Theodosius restul imperiului. La Trier, Maximus și-a numit *caesar* propriul fiu, Victor, încercând să transmită puterea urmașului său, așa cum a procedat, cam în același timp, și Theodosius cu fiul său, Arcadius. Rămâne totuși întrebarea de ce a procedat Theodosius astfel? Dacă luăm în calcul și ceea ce s-a întâmplat după înlăturarea lui Maximus, putem presupune că împăratul avea planurile lui pentru că treptat a acaparat întreaga putere în imperiu și și-a numit proprii fii auguști, stabilind o dinastie.

Putem presupune că nu l-ar fi deranjat să colaboreze cu Maximus mai degrabă decât cu copilul-împărat Valentinian al II-lea, pentru că acesta era respectat de armată, avea experiența campaniilor militare și împreună ar fi putut apăra mai bine imperiul dar, în viziunea sa politică, care s-a dezvăluit în anii care au urmat, colegii slabi erau mai ușor de controlat în proiectul dinastic⁹¹.

Secolul al IV-a a fost important pentru modul în care unii împărați au fost tratați pentru a fi descalificați în ochii contemporanilor și ai posterității. Termenul de *tyrannos*⁹² era folosit începând cu secolul al IV-lea pentru a-l desemna pe rivalul politic, uzurpatorul. În oratoria politică romană tiranul era un personaj arhetipal, care conducea despotic și abuza de puterea sa. Istoricii sunt de părere că termenul a început să fie folosit pentru a-i desemna pe

---

⁹¹ După eliminarea uzurpatorului, Theodosius s-a căsătorit cu Galla, sora lui Valentinian al II-lea, a stat trei ani în Italia, timp în care Valentinian a fost îndepărtat de la curte, trimis în vest pentru a restabili puterea romană, unde s-a sinucis în 392.

⁹² Termenul grecesc *tyrannos* a fost introdus la Roma de timpuriu și inițial nu însemna mai mult decât „rege”. Pentru majoritatea romanilor, cuvintele tiran și rege au rămas sinonime. Sub influența filosofiei și retoricii grecești, substantivul tiran a intrat în uz și pentru a desemna un suveran rău. Vezi Tantillo 2021, p. 27-28.

adversarii politici abia după anul 312, după victoria lui Constantin I împotriva lui Maxentius. Împăratul Constantin I a jucat un rol important în acest proces; deși el nu a devenit niciodată un tiran pentru că a reușit să evite răsturnarea, poate fi totuși descris drept un uzurpator: a acceptat în mod clar promovarea sa ca împărat de către trupele din Britania în anul 306 (după moartea tatălui său, împăratul Constantius Chlorus) și, mai târziu, a căutat să-i fie recunoscută legitimitatea de împăratul Galerius, membrul cel mai în vârstă al colegiului imperial. În schimb, conform aceluiași criterii, rivalii săi, Maxentius și Licinius, au fost catalogați drept tirani⁹³. Așadar, un tiran era un împărat ratat care devenea astfel din momentul eșecului, adică al răsturnării regimului său, indiferent cum ar fi ajuns la putere⁹⁴.

Deși autorii antici susțineau că victoria în războiul civil nu merita sărbătorită și dezaprobau orice tip de comemorare a unor astfel de realizări⁹⁵, actele emise după bătălia de la podul Milvius, prin care erau anulate documentele semnate de Maxentius, îl desemnau ca tiran, iar o sărbătoare specială introdusă în calendarul roman celebra succesul militar împotriva acestuia⁹⁶. În *Codul lui Theodosius*, Licinius era considerat tot tiran pentru că fusese înlăturat de la putere de un rival care revendicase cu succes legitimitatea în locul său⁹⁷, deși se știe că acesta nu luase puterea prin uzurpare. Altfel spus, conta prea puțin sau chiar deloc dacă ascensiunea împăratului se realiza printr-o succesiune atent elaborată, prin aclamarea trupelor sau printr-o lovitură de stat violentă, deoarece toți puteau pretinde că sunt legitimi. Denumirea sau calificativul de uzurpator sau tiran era impusă retrospectiv aceluia care deținuse puterea imperială și mai apoi fusese detronat⁹⁸.

Istoricul Ignatio Tantillo este de părere că instabilitatea politică, înmulțirea uzurpărilor, generalizarea cetățeniei și regionalizarea au contribuit la o nouă definiție a războiului civil și, în consecință, la o slăbire a rezistenței la celebrarea lui publică. Într-un astfel de context, reprezentarea cetățenilor care seucid între ei în războaie civile ar fi putut părea mai puțin ofensivă⁹⁹.

Diseminarea termenului tiran prin intermediul înregistrărilor epigrafice ne poate ajuta să înțelegem și mai bine conotația dobândită. În urma execuției lui Maximus, se pare că a fost folosit un pachet tipic de „tăceri și ștergeri semnificative” împotriva memoriei sale¹⁰⁰. Astfel, în timp ce capul său tăiat a fost trimis la Cartagina, unde putea fi văzut pe zidurile orașului și după 25 de

---

⁹³ Humphries 2008, p. 87.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ Tantillo 2021, p. 17.

⁹⁶ Humphries 2008, p. 86.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 18.

¹⁰⁰ Omissi 2016, p. 176. Studiul lui Omissi este foarte edificator în privința sensului pe care l-au avut în secolul al IV-lea termenii *damnatio memoriae* și *creatio memoriae* și relația dintre ei. Vezi și McCormick 1986, în special p. 81-130.

ani de la moartea sa, numele lui a fost șters din inscripții din tot imperiul. Theodosius a emis mai multe legi între septembrie 388 și ianuarie 389 care au anulat toate numirile și hotărârile judecătorești care fuseseră făcute în timpul lui Maximus¹⁰¹. Aceste sancțiuni împotriva memoriei i-au servit lui Theodosius, pentru că în timp ce se luau aceste măsuri, teoretic pentru a șterge memoria lui Maximus, se cheltuiau resurse uriașe pentru comemorarea căderii lui¹⁰². De exemplu, după uciderea tiranului, Theodosius a intrat în Roma într-o procesiune triumfală și, în semn de respect față de tradiția antică, s-a întâlnit cu membrii Senatului. Cu această ocazie prefectul orașului, Ceionius Rufius Albinus, a ridicat în memoria căderii lui Maximus un grup de statui care au fost amplasate în fața curții, una pentru Theodosius, una pentru fiul său Arcadius și una pentru împăratul Valentinian al II-lea. Inscripția de la baza fiecăreia era aceeași, cu excepția numelui împăratului căruia îi era dedicată: „Distrugătorul tiranilor și autorul siguranței publice, domnul nostru [numele împăratului], statornicul și fericitul etern august”¹⁰³. În timpul șederii în oraș, Theodosius a ascultat panegirice care proclamau victoria sa asupra tiranului și uzurpatorului căzut¹⁰⁴. Aceste manifestări au creat o mulțime de material istoric din care să reconstruim nu doar sărbătorile în sine, ci și viața și domnia persoanei pe care, teoretic, se insista să le șteargă. Istoricul Adrastus Omissi a fost de părere că Theodosius nu-și putea permite să șteargă complet memoria lui Maximus, deoarece aceasta era un instrument important de legitimare pe un teritoriu abia adus sub conducerea sa directă¹⁰⁵.

Comemorarea căderii lui Maximus a devenit o temă importantă în cadrul programului de construcții întreprinse de Theodosius în Constantinopol. Tiranul și uzurpatorul Maximus a fost comemorat prin trei monumente din oraș și care au imprimat definitiv înfrângerea sa pe topografia Constantinopolului: Obeliscul lui Theodosius¹⁰⁶, Columna lui Theodosius¹⁰⁷ și Poarta de Aur¹⁰⁸. Acestea nu au fost simple încercări de a îngropa sau de a mutila memoria lui Maximus, ci exerciții care au încorporat memoria căderii lui într-un program mai amplu de construcții care a promovat supremația

---

¹⁰¹ Cei mai înalți funcționari ai lui Maximus au fost executați sau retrogradați, iar bărbații care îl susținuseră au căzut în dizgrație. Vezi Matthews 1975, p. 226-227.

¹⁰² McEvoy 2013, p. 87-88. Cele două obeliscuri din Roma și Constantinopol, ridicate în 357 de Constantin al II-lea și, respectiv, în 390 de Teodosie sunt considerate a fi strict legate de celebrarea victoriilor interne pentru că ambele inscripții dedicatorii fac aluzie la victoria asupra unui tiran.

¹⁰³ Omissi 2016, p. 177.

¹⁰⁴ Un exemplu al acestor discursuri a fost panegiricul oratorului gal Pacatus, un text de aproape 1300 de versuri care îl celebra pe Teodosie și marea sa victorie asupra „tiranului”, „măcelarului în purpură”, „omul morții”. Vezi Pacatus 1987.

¹⁰⁵ Omissi 2016, p. 178.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 178-186. Vezi și Guberti Bassett 1991, p. 94.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 186-190.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 190-194.

dinastiei theodosiene și a declarat victoria sa perpetuă¹⁰⁹. Memoria lui Maximus a devenit un instrument în scopurile politice ale lui Theodosius, adică un tiran tipic doborât de virtutea împăratului. În timp ce sancțiunile memoriei (*damnatio memoriae*) puteau genera monumentalitate, literatură și ceremonie, scopul lor era de a remodela amintirile (*Creatio memoriae*) care se păstrau. Lipsit de onoarea numelui său și de detaliile care l-ar putea identifica drept o persoană istorică, Maximus a devenit un tiran generic și, în acest fel, personajul istoric a fost reconstruit în slujba lui Theodosius.

Așa se explică prezența lui *Magnus Maximus* în multe surse istorice însoțit aproape întotdeauna de unul dintre apelativele *uzurpator* sau *tiran* (uneori de ambele) care au devenit sinonime și care se refereau la acel împărat care nu a reușit să-și păstreze puterea și a fost înlăturat. Nu conta cum a ajuns împărat, nu conta dacă atât timp cât a reușit să se mențină demonstrase că are calitățile necesare pentru o bună guvernare. Când era înlăturat devenea o victorie importantă pentru adversar, virtuțile reveneau învingătorului, iar istoria aceluia era remodelată. Și în cazul lui Maximus observăm în sursele primare folosite că indiferent de exemplele de bună guvernare enumerate, apelativul tiran sau uzurpator era omniprezent¹¹⁰, indicând ca faptele lui să fie interpretate ca ceva prefăcut, înșelător și permițând evaluarea guvernării doar într-o manieră defavorabilă.

Explanation of Figure

Fig. 1. Solidus. On the obverse, the bust of Magnus Maximus wearing a diadem; on the reverse, the emperors Magnus Maximus and Theodosius I.

Abrevieri bibliografice

- Ambrozie 1994 – Sfântul Ambrozie, *Scrieri*, partea a doua, *Despre sfintele taine*, traducere, introducere și note de Ene Braniște, *Scrisori*, traducere și note de David Popescu, *Imnuri*, traducere și introducere de Dan Negrescu, București, 1994.
- Aurelius Victor 1993 – Sexti Aurelii Victoris, *Liber de Caesaribus* praecedunt *Origo Gentis Romanae* et *Liber de viris illustribus urbis Romae* subsequitur *Epitome de caesaribus* recensuit Franciscus Pichlmate, Stuttgart, Leipzig, 1993.
- Doyen 2021 – Jean-Marc Doyen, *Magnus Maximus à Constantinople (384 apr. J.-C.) : une maiorina retrouvée*, în *Bulletin du Cercle d'études numismatiques*, 58, 2021, 2, p. 22-25.
- Errington 2006 – R. Malcolm Errington, *Roman Imperial Policy from Julian to Theodosius*, Chapel Hill, 2006.

¹⁰⁹ Vezi și studiul foarte edificator al lui Tantillo, citat mai sus, în care cercetarea acoperă și perioada urmașilor lui Theodosius.

¹¹⁰ Probabil de aceea Maximus în scrisorile sale insista pe detalii despre deciziile luate de el, adică încerca să scape de apelativul care îl condamna și îi limita planurile.

- Filostorgiu 2012 – Filostorgiu, *Istoria bisericească*, ediție bilingvă, traducere Dorin Garofeanu, studiu introductiv, tabel cronologic și note explicative Dragoș Mîrșanu, ediție îngrijită de Adrian Muraru, Iași, 2012.
- Guberti Bassett 1991 – Sarah Guberti Bassett, *The Antiquities in the Hippodrome of Constantinople*, în *Dumbarton Oaks Papers*, 45, 1991, p. 87-96, <https://doi.org/10.2307/1291694>.
- Humphries 2008 – Mark Humphries, *From Usurper to Emperor: The Politics of Legitimation in the Age of Constantine*, în *Journal of Late Antiquity*, 1, 2008, 1, p. 82-100, <https://dx.doi.org/10.1353/jla.0.0009>.
- Jones *et alii* 1971 – A. H. M. Jones, J. R. Martindale, J. Morris, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. I, AD 260-395, Cambridge, 1971.
- Marcellinus 1982 – Ammianus Marcellinus, *Istorie romană*, studiu introductiv, traducere, note și indice David Popescu, București, 1982.
- Matthews 1975 – John Matthews, *Western Aristocracies and Imperial Court AD 364-425*, Oxford, 1975.
- McCormick 1986 – Michael McCormick, *Eternal Victory: Triumphal Rulership in Late Antiquity, Byzantium, and the Early Medieval West*, Cambridge, 1986.
- McEvoy 2013 – Meaghan A. McEvoy, *Child Emperor Rule in the Late Roman West, AD 367-455*, Oxford, 2013.
- Omissi 2016 – Adrastos Omissi, *Damnatio memoriae or Creatio memoriae? Memory Sanctions as Creative Processes in the Fourth Century AD*, în *The Cambridge Classical Journal*, 62, 2016, p. 170-199, <https://doi.org/10.1017/S1750270516000038>.
- Omissi 2018 – Adrastos Omissi, *Emperors and Usurpers in the Later Roman Empire: Civil War, Panegyric, and the Construction of Legitimacy*, Oxford, 2018.
- Omissi 2022 – Adrastos Omissi, *Two Letters of the Usurper Magnus Maximus (Collectio Avellana 39 and 40)*, în *The Classical Quarterly*, 72, 2022, 1, p. 391-415, doi: 10.1017/S000983882200043X.
- Orosius 1964 – Paulus Orosius, *The Seven Books of History against the Pagans*, trad. Roy J. Deferrari, Washington, 1964.
- Pacatus 1987 – Pacatus, *Panegyric to the Emperor Theodosius*, traducere și introduce de C. E. V. Nixon, Liverpool, 1987.
- Panegyrici latini* 1874 – *XII Panegyrici latini*, recensuit Aemilius Baehrens, Lipsiae/Leipzig, MDCCCLXXIV/1874.
- Rufinus 2016 – Rufinus of Aquileia, *History of the Church*, trad. Philip R. Amidon, Washington, 2016.
- Socrate 2016 – Socrate Scolasticul, *Istoria Bisericească*, trad. Iosif Gheorghian, ediție îngrijită de Petru Pantiș, Sibiu, 2016.
- Sogno 2006 – Cristiana Sogno, *Q. Aurelius Symmachus: A Political Biography*, Michigan, 2006, <https://doi.org/10.3998/mpub.135836>.
- Sozomen 1897 – Sozomen, *Istoria bisericească*, tradusă în românește de Iosif Gheorghian, București, 1897.
- Sulpice 1999 – Sulpice Sévère, *Chroniques*, introduce, text critic, traducere și comentarii de Ghislaine de Senneville-Grave, Paris, 1999.
- Symmachi 1883 – Q. Aurelii Symmachi, *Quae supersunt*, în Otto Seek (ed.), *Monumenta Germaniae Historica. Auctorum Antiquissimorum*, t. VI, pars prior (Symmachi Opera), Berolini/Berlin, 1883.

Magnus Maximus în sursele vremii (a doua jumătate a secolului al IV-lea)

- Szidat 2015 – Joachim Szidat, *Gaul and the Roman Emperors of the Fourth Century*, în Johannes Wienand (ed.), *Contested Monarchy Integrating the Roman Empire in the Fourth Century AD*, Oxford, 2015, p. 119-134, <https://doi.org/10.1093/oso/9780199768998.003.0008>.
- Tantillo 2021 – Ignazio Tantillo, *Emperors and Tyrants in the Fourth Century: Outlining a New Portrait of the Ruler and of His Role through Images and Words*, în María Pilar García Ruiz, Alberto J. Quiroga Puertas (ed.), *Emperors and Emperorship in Late Antiquity: Images and Narratives*, Leiden, Boston, 2021, p. 15-52.
- Teodoret 1995 – Teodoret episcopul Cirului, *Scrieri. Istoria bisericească*, traducere de Vasile Sibiescu, București, 1995.
- Turcan-Verkerk 2003 – Anne-Marie Turcan-Verkerk, *Un poète latin chrétien redécouvert: Latinius Pacatus Drepanius, panégyriste de Théodose*, Bruxelles, 2003.
- Wade-Evans 1938 – A. W. Wade-Evans (ed.), *Nennius's History of the Britons together with "The Annals of the Britons" and "Court Pedigrees of Hywel the Good" also "The Story of the Loss of Britain"*, Londra, 1938.
- Zosime 1979 – Zosime, *Histoire nouvelle*, t. II, partea a doua (livre IV), text redactat și tradus de François Paschoud, Paris, 1979.